

Avdelning: Livsmedelskontrollen
Handläggare: Maria Ottosson, Emilia Wadman
Telefon: 08-508 28 848
Fax: 08-508 28 988
E-post: maria.ottosson@miljo.stockholm.se

PROJEKT - HÄSTHÅLLNING HOS TILLSTÅNDSPLIKTIGA STALL INOM STOCKHOLMS STAD

Sammanfattning

Miljöförvaltningen genomförde under våren 2008 ett projekt med inventering av tillståndspliktiga häststallar i Stockholms kommun. Inventeringen visade att den vanligaste avvikelserna från gällande lagstiftning är dåligt dränerade rasthagar. Samtidigt verkar detta vara den avvikelse som är svårast för hästhållarna att åtgärda. De flesta äger inte själva marken och har svårt att få igenom dyra underhållsåtgärder. Även hur kommande krav (2009/2010) i lagstiftningen uppfylls i dagsläget noterades för att se vilka problem som kan uppkomma framöver. Det visade sig att kravet på uppbindning max 16 timmar per dygn är svårast att uppfylla. Möjligheten för hästarna att dagligen röra sig fritt kan uppfyllas av alla verksamheterna, dock endast i ridhus hos ett flertal. Vidare genomfördes ett möte med idrottsförvaltningen för att diskutera de ridanläggningar de ansvarar för. Man skall i framtiden förbättra kommunikationen mellan idrottsförvaltningen och djurskyddsinspektören för att bättre kunna planera underhållet av fastigheterna och utformningen av rasthagarna.

Bakgrund

Djurskyddskontrollen

Djurskyddslagen (1988:534) ställer krav på tillstånd för den som yrkesmässigt eller i större omfattning håller, föder upp, upplåter, säljer eller tar emot sällskapsdjur eller hästar för förvaring eller utfodring, eller använder hästar i ridskoleverksamhet.

Följande verksamheter med häst ska anses vara av större omfattning enligt 3 § Djurskyddsmyndighetens föreskrifter om kravet på tillstånd enligt 16 § djurskyddslagen (1988:534) för hållande m.m. av häst, hund, katt och övriga sällskapsdjur;

1. hållande av 10 eller fler hästar äldre än 24 månader,
2. uppfödning av 4 eller fler hästar per år,
3. upplåtande av 4 eller fler hästar per år,
4. försäljning av 4 eller fler hästar per år från egen uppfödning,
5. försäljning av 4 eller fler hästar per år från annans uppfödning, samt
6. förvaring eller utfodring av 4 eller fler hästar.

Enligt Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om offentlig djurskyddskontroll (2007:2), bilaga 1, skall objekt med tillstånd enligt 16 § djurskyddslagen kontrolleras med ett intervall om högst tre år. Ridskolor och andra som bedriver ridverksamhet, såsom turridding och westernridning, bör kontrolleras med ett intervall om högst två år.

Miljösamverkan Stockholms Län, arbetsgruppen inom delprojektet Djurskydd/Häst har under år 2007 tagit fram en checklista med bedömningsgrunder för inspektion av hästverksamheter. Syftet med projektet var att bidra till en effektivisering av djurskyddet i länet och utifrån rådande lagrum säkra en likvärdig bedömningsgrund samt att bidra till en ökad samsyn bland länets inspektörer. Checklistan skall fungera som ett stöd och redskap vid miljökontorens tillsyn och skall kunna användas av både oerfarna som mer erfarna inspektörer. Då det finns en bedömningsgrund kopplad till checklistan kommer det förhoppningsvis leda till mer likvärdiga bedömningar mellan länets kommuner samt att nya inspektörer kan känna sig mer säkra i sin yrkesroll. Bedömningsgrunderna är anpassade efter den nya lagstiftningen, Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om hästhållning (DFS 2007:6).

Regler för hästhållning

Regler för hållande av häst har tidigare funnits i Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (DFS 2004:17) om djurhållning inom lantbruket m.m. Hästsektorns starka tillväxt och särskilda förutsättningar har gjort att det skapats ett behov av ett specifikt regelverk för häst.

Föreskrifterna om hur hästar skall hållas reviderades av djurskyddmyndigheten under år 2005. Underlaget bestod bland annat av en litteraturstudie om hästars beteendebestånd och förekommande störda beteenden. Det resulterade i att ändringar skett på en del punkter, bland annat med avseende på skärpta krav om uppbinding, utevistelse och social kontakt. År 2007 trädde Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om hästhållning (2007:6), saknr. L101, i kraft. En del av de nya kraven har övergångsbestämmelser på några år (2009 och 2010) för att underlätta omställningen (se tabell 1).

Krav	Träder i kraft
Hästars behov av social kontakt skall tillgodoses (2 kap. 31 §).	1 augusti 2009
Befintliga stängsel som innehåller taggtråd får inte användas (5 kap. 8 §).	1 januari 2010
En häst får inte hållas bunden i spilta mer än sammanlagt 16 timmar per dygn (2 kap. 10 §).	1 augusti 2010
Boxväggar eller boxdörrar samt skiljeväggar mellan spiltor skall vara utformade så att hästarnas sociala behov tillgodoses. Dessa skall även vara utformade så att skaderisken minimeras. Tillverkningsmaterialet skall ha tillräcklig hållfasthet för att stå emot hästsparkar (3 kap. 10 §).	1 augusti 2010
Hästar skall normalt sett dagligen ges möjlighet att röra sig fritt i sina naturliga gångarter (5 kap. 1 §).	1 augusti 2010
Sådan rastning som avses i 1 § skall ske utomhus i rast- eller beteshagar. Där möjlighet saknas att anlägga rast eller beteshagar kan sådan rastning istället ske i ridhus, paddock eller motsvarande (5 kap. 2 §).	

Tabell 1. Föreskrifter i DFS 2007:6 vilka träder i kraft enligt övergångsbestämmelser.

Efter den 1 januari 2006 skall alla hästar förses med hästpass. Denna identitetshandling upplyser om ägare, ras, härstamning, vaccinationer, laboratorieundersökningar, vissa medicinska behandlingar och om hästen får användas till livsmedel eller inte.

Den som på något sätt hanterar foder som ett led i produktionen av livsmedel är foderföretagare. Hästar räknas normalt som livsmedelsproducerande djur eftersom de flesta så småningom går till slakt och köttet då går in i livsmedelskedjan. Detta innebär att alla som hanterar foder till häst måste anmäla sig som foderföretagare till Jordbruksverket samt se till att livsmedelslagstiftningen uppfylls. Ägare vars hästar inte skall gå till slakt och ingå i livsmedelskedjan kan få det infört i passet av en veterinär och behöver därmed inte registrera sig som foderföretagare.

Syfte

Genom att undersöka om det finns vanligt förekommande brister i stallarna kan man göra hästägare uppmärksamma på dessa samt informera om vilken effekt de har på hästens välfärd. Det är även viktigt att vara medveten om vilka svårigheter som kan uppstå då de nya bestämmelserna träder i kraft, både för kommunen samt häst- och markägare.

Deltagare

Lena Lillnor (Djurskyddsinspektör)

Sonia Lopes (Stadsveterinär)

Maria Ottosson (Djurskyddsinspektör)

Emilia Wadman (Examensarbete, Stockholms Universitet)

Genomförande - Metod

Under våren 2008 inventerades de stall i Stockholms kommun som kräver tillstånd enligt 16 § Djurskyddslagen (1988:534). Inspektionerna var föranmälda. Inventeringen utfördes med hjälp av den checklista som tagits fram av Miljösamverkan Stockholms län arbetsgrupp djurskydd/häst. Avvikelse från gällande föreskrifter (DFS 2007:6) noterades enligt checklistans bedömningsgrunder i tre kategorier; avvikelse (I), måttlig avvikelse (II) samt allvarlig avvikelse (III). Även vilka stall som i dagsläget uppfyller respektive inte uppfyller övergångsbestämmelserna (se tabell 1) noterades för att få en bild av vilka problem som kan uppstå i samband med att dessa träder ikraft. Hästpass samt behovet av att registrera sig som foderföretagare diskuterades med de flesta stall. Information angående övergångsbestämmelser för hästhållning lämnades vid inspektionstillfället till verksamheten.

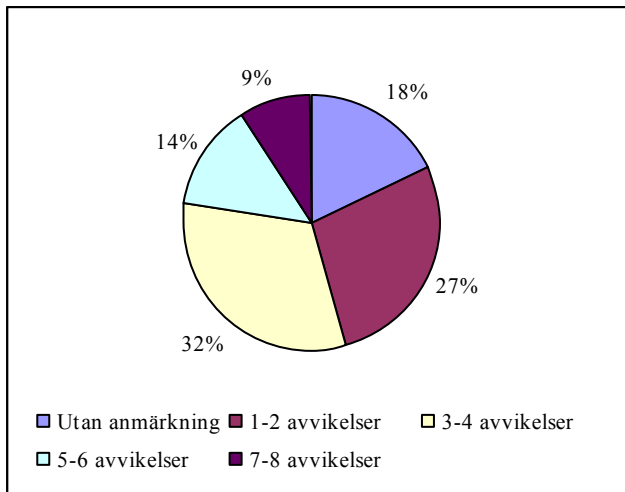
Genom att sammanställa resultatet från checklistorna har de vanligaste anmärkningarna tagits fram. Därefter har en litteraturstudie utförts för att se vilka effekter dessa har på hästens välfärd. Litteraturstudien baseras på lagar, förordningar, facklitteratur samt vetenskapliga artiklar.

Ett möte med Ridhusgruppen på idrottsförvaltningen samt kommunekolog och djurskyddsinspektörer på miljöförvaltningen anordnades för att diskutera idrottsförvaltningens ridanläggningar. Miljöförvaltningen redovisade resultaten från inspektionerna av dessa anläggningar. Man diskuterade framförallt rasthagar samt ventilation. Minnesanteckningar fördes vilka skickades ut till samtliga som var närvarande vid mötet. Idrottsförvaltningen redogjorde därefter i ett skriftligt svar till miljöförvaltningen de åtgärder man planerar vid sina anläggningar för de avvikelser som påpekats.

Resultat inventering

Övergripande resultat

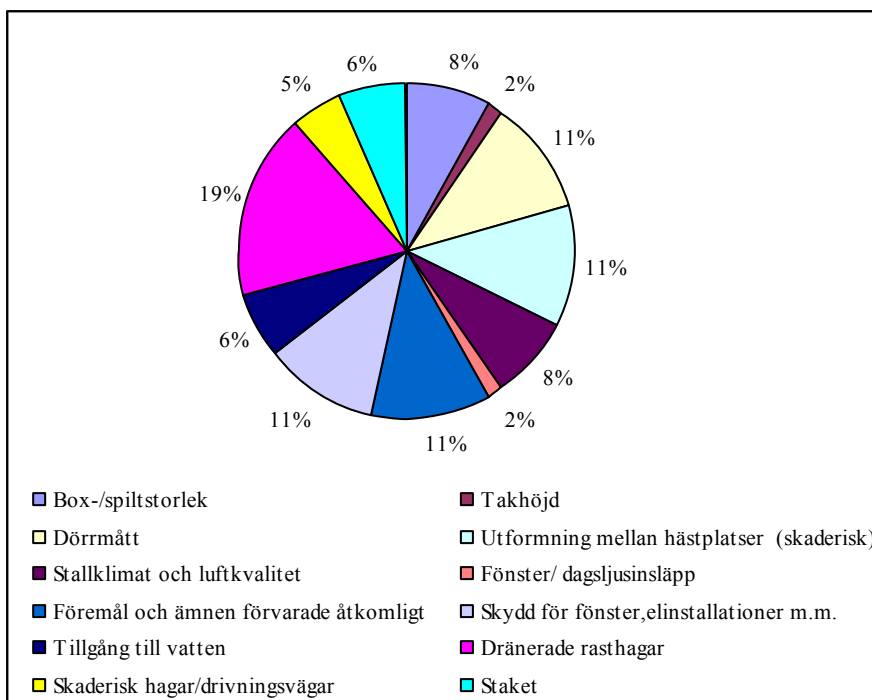
Andelen objekt med en eller flera avvikelser var 82 % av de 22 inventerade stallen. Vanligast var 3-4 avvikelser (32 %). Endast ett fåtal (9 %) av stallen hade fler än 6 avvikelser (se fig. 1).

Figur 1. Antalet avvikelser hos objekten. Vanligaste antalet var 3-4 avvikelser.

Anmärkningar

Inget av stallen fick anmärkning angående hästarnas kondition såsom hovar och ren päls. Bland de avvikelser man fann var otillräckligt dränerade hagar den vanligaste (19 % av det totala antalet avvikelser) följt av dörrmått, skaderisk, både mellan hästplatser som t.ex. boxgaller och i stallet, samt förvaring av föremål och ämnen åtkomligt för hästarna (11 %). Flera stall fick även anmärkning på box-/spiltstorlek (8 %), stallklimat (8 %), vattentillgång (6 %) och staket (6 %) (se figur 2).

Figur 2. Fördelning av totala antalet avvikelser. Den vanligaste avvikelserna var otillräckligt dränerade rasthagar.

50 % av stallen fick anmärkning för otillräcklig dränering i hagar (se tabell 2). Flera hagar var så leriga att kotleden sjönk ned vilket enligt checklistans bedömningsgrunder skall bedömas

som en allvarlig avvikelse. Flera verksamhetsutövare påtalade svårigheter att påverka hagarnas kvalitet (dränering) då man inte själv äger marken.

Anmärkning	Andel objekt
Box-/spiltstorlek	23%
Takhöjd	5%
Dörrar	32%
Skaderisk mellan hästplatser	32%
Stallklimat och luftkvalitet	23%
Fönster/ljusinsläpp	5%
Förvaring av föremål/ämnen	32%
Fönster etcetera skyddade	32%
Tillgång till vatten	18%
Rasthagar dränerade	50%
Skaderisk i hagar	27%
Staket	18%

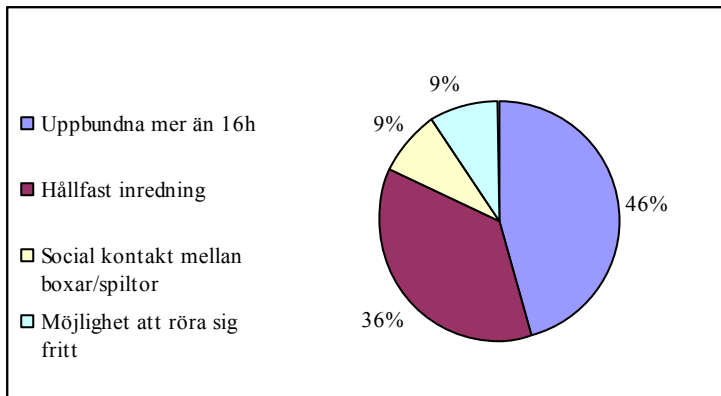
Tabell 2. Andel objekt med respektive anmärkning.

Skaderisken mellan hästplatserna samt i stallet berodde till största delen på dåligt underhåll. Foder som ställts i ordning inför kommande utfodring var på en del ställen åtkomligt för hästarna. Orsaken till anmärkning på vattentillgång berodde i de flesta fall på dåligt flöde i vattenkopparna, i ett stall fanns vattenkoppar som var ur funktion. Ingen häst var helt utan vattentillgång.

Anmärkningarna på stallklimat och ventilation handlade i de flesta fall om dålig kunskap om ventilationen i stallet. I ett fall upplevdes luften i stallet dålig vid inspektionstillfället.

Övergångsbestämmelser 2009/2010

En del stall (33 %) uppfyller i dagsläget inte de krav som ställs i övergångsbestämmelserna. Framst rör det sig om avvikelser från kravet på uppbindning max 16 timmar per dag (46 %) samt skaderisk i boxen/spiltan (36 %) (se figur 3).

Figur 3. Avvikelser från kommande övergångsbestämmelser. Den vanligaste avvikelsen är i dagsläget att hästarna är uppbundna mer än 16h/dygn.

Angående kravet på möjligheten att dagligen röra sig fritt i alla gångarter uppfylls detta för flera stall (36 %) endast enligt 5 Kap. 2 § det vill säga inomhus i ridhus (se tabell 3). På flera stall upplevde man det som svårt att påverka tillgången till hagmark och därmed hästarnas möjlighet att dagligen röra sig fritt då man inte själv äger marken. Berörda stall har blivit informerade om övergångsbestämmelserna samt att de bör söka dispens hos Jordbruksverket i god tid om de inte anser sig kunna uppfylla de kommande kraven.

Krav	Andel objekt
Social kontakt	100%
Uppbundna max 16 timmar	77%
Tillräckligt hållfasta väggar	82%
Social kontakt genom väggen	95,5%
Möjlighet att röra sig fritt enligt 5 Kap. 1§	59%
Möjlighet att röra sig fritt enligt 5 Kap. 2§	36%

Tabell 3. Andel stall som i dagsläget uppfyller övergångsbestämmelserna.

Pass

Majoriteten av hästarna hade pass. De som saknade pass till sina hästar var medvetna om att man skall ha pass och hade i de flesta fall pass på gång. De fick även information om att hästar som inte skall gå till konsumtion vid slakt skall ha en stämpel från veterinär i passet angående detta.

Foderföretag

Endast ett fåtal verksamheter (14 %) uppgav att de registrerat sig som foderföretagare. Kännedom angående detta krav var generellt dålig. De flesta uppgav att de istället skulle be veterinären stämpla i hästarnas pass att de inte skulle gå till konsumtion. Jordbruksverket kunde inte få fram vilka som ansökt om detta då deras system ännu inte var klart. Eftersom det kommit nya regler från EU måste alla verksamheter söka om alternativt komplettera sin ansökan framöver. En ny blankett finns nu på Jordbruksverkets hemsida.

Resultat litteraturstudie

Effekter på hästens välfärd av de vanligaste anmärkningarna

Odränerade hagar

Mark som belastas hårt av hästar blir snabbt söndertrampad om underlaget består av matjord, lera, träck etcetera. Hästarna tvingas då trampa runt i gytta vilket predisponerar för hudinfektioner, hovproblem med mera. Om hästarna utfodras på marken blir dessutom fodret förorenat.

Skaderisk

Hästar är bytesdjur vars främsta försvar mot rovdjur är snabbhet. Om en häst fastnar i stallets inredning kämpar den länge för att ta sig loss. De undersöker gärna sin omgivning och har en stor räckvidd då de når upp till en höjd av 1,65 x mankhöjden om de sträcker huvudet uppåt. Spegel i ridhus kan skada en häst som vistas lös då risken finns att de hoppar in i spegeln i tron att ytterligare en manege finns på andra sidan. Då hästar reagerar snabbt och med stor kraft kan skadorna bli omfattande om vassa föremål eller saker de kan fastna i finns där de vistas.

Dörrmått

Box- och ytterdörrar skall vara tillräckligt breda för att undvika skador så att häst och förare kan passera säkert. Det är även viktigt för att möjliggöra snabb utrymning vid exempelvis brand.

Förvaring av föremål och ämnen

Hästar har en naturlig nyfikenhet och vill gärna undersöka föremål i sin omgivning. Saker och ämnen som kan skada dem måste därför förvaras utom räckhåll.

Box-/spiltstorlek

Enligt 3 § djurskyddslagen (1988:534) skall stall och andra förvaringsutrymmen för djur ge tillräckligt utrymme. Boxar och spiltor skall vara anpassade till den typ av häst som skall inhysas för att inte inskränka deras rörelsefrihet eller på annat sätt verka störande. Vidare behöver hästar ligga ned för att vila optimalt i djup sömn (REM-sömn). Man har i studier sett att hästar tillbringar mer tid liggande i större boxar än i mindre. Dock saknas idag entydig vetenskaplig forskning på hur stor en spilt eller box ska vara.

Stallklimat och ventilation

Att upprätthålla god lufthygien innebär att luften i stallet skall hållas fri från föroreningar. Höga halter av luftföroreningar i den luft som hästen andas medför skador i luftvägarna och

nedsatt prestationsförmåga. Hästen förväntas ofta utföra fysiska topprestationer och det är därför viktigt att andningsorganen fungerar perfekt. Hästar blir oftast även tillräckligt gamla för att långsamma förändringar skall ge effekt. I ett dåligt ventilerat häststall uppstår föroreningar av framförallt av damm från foder och strö samt gödselgaser. Dammet innehåller ofta mikroorganismer, exempelvis bakterier, svampar och sporer, som kan orsaka både infektioner och allergiska reaktioner. I gödselgaserna är det framförallt ammoniak som kan ställa till problem då den ger upphov till irritation i andningsvägarna och försvårar reningen av luftvägarna. Även små vätskedroppar innehållande virus kan finnas i luftföroreningarna. Koldioxid används ofta som ett mått på hur väl ett stall ventileras.

Vattentillgång

Vattenkoppar måste ge ett tillräckligt stort flöde. Hur stort detta flöde exakt måste vara är inte utforskat, men man vet att 3 liter per minut är för lite samt att 8 liter per minut är tillräckligt. Om flödet i koppen är dåligt dricker hästarna mindre vilket kan leda till förstoppning och kolik.

Staket

Dåliga stängsel innebär en skaderisk. Om trådarna i ett elektriskt stängsel hänger eller om strömmen är dålig finns risken att hästarna kan fastna i tråden. De flesta trådarna som används är tvinnade och fungerar som en såg om en häst fastnar och kämpar för att komma loss. Även hästar som fastnar i taggråd kan få omfattande skador.

Effekter på hästens välfärd vid ej uppfyllda övergångsbestämmelser 2009/2010

Uppbundna mer än 16 timmar per dag

Hästar har ett stort rörelsebehov och man har sett att de gärna rör sig under större delen av dygnet. Uppbindning i spilta innebär en fixering som hindrar hästen från att utföra flera beteenden. När hästen står uppbunden mot en vägg reduceras även dess möjlighet att överblicka sin omgivning. Man har sett i studier att hästar uppbundna i spilta uppvisar en högre frekvens stereotypa beteenden.

Möjlighet att röra sig fritt

Den minsta nödvändiga arean för att hästar skall kunna röra sig fritt i sina naturliga gångarter varierar mellan hästar till stor del baserad på deras storlek. Vetenskapligt finns inga minimimått fastställda. I Danmark har man diskuterat runt 300 kvm som minsta area för en häst av halvblodstyp. I Tyskland rekommenderas minst 300 kvm med en sida om minst 30 meter för tre hästar som är vana vid varandra. Dessa areor betraktas som små i djurskyddsmyndighetens föreskriftsmotiv 4/2007 och man anser att skaderisken sannolikt ökar om oroliga eller livliga hästar hålls i för små hagar. Formen för en rasthage skall helst vara avlång för att främja att hästen skall röra sig i högre tempon. På ca 30 meter får hästen rum att galoppa något.

För hästar som tränas tillgodoses rörelsebehovet delvis med motion, men hästar skall även ges möjlighet att röra sig utan inverkan av yttre faktorer. De skall kunna rulla sig och röra sig i olika gångarter.

Diskussion

Underhåll av stallbyggnader

De flesta hästägare sköter om sina hästar väl och vid påpekanden om skaderisk i stall och hästplatser åtgärdas detta vanligen. Vid majoriteten av inspektionerna hade avvikelser från föregående inspektion åtgärdats. Samma sak gäller troligtvis för de stall med anmärkning på dåligt flöde i vattenkopporna och stängsel. Enkla och mindre kostsamma åtgärder utförs i regel inom utsatt tid. Box- och spiltstorlek är kostsammare och svårare att åtgärda i de fall man inte har möjlighet att lösa problemet genom att byta plats på hästarna.

Rasthagar

Den vanligaste avvikelsen, rasthagar, verkar vara den svåraste att åtgärda på flera sätt. Det är inte en ovilja i sig att åtgärda hagarna men de flesta, inklusive idrottsförvaltningen, vet inte hur de skall gå till väga.

Vid mötet med idrottsförvaltningen framkom att de gärna vill veta hur de skall göra för att förbättra rasthagarna. De står för det planerade underhållet på anläggningarna, men kunskapen om hästhållning samt daglig drift måste skötas av verksamhetsinnehavaren. En del enklare, tillfälliga, åtgärder som diskuterades under mötet med idrottsförvaltningen var att lägga bark eller någon sorts duk/matta i hagarna, kontinuerlig mockning samt att placera grindöppningar på högt belägna platser. Även underlagsmaterialet Paddex diskuterades. Paddex är luftkyld masugnsslagg, med hög förmåga att magasinera fukt, som bland annat används till underlag på ridbanor och i rasthagar. Materialet används idag i rasthagarna på en av de anläggningar idrottsförvaltningen ansvarar för och kan komma att användas på fler ställen om det visar sig fungera bra. Idrottsförvaltningen har planerat åtgärder eller mindre justeringar för de anläggningar vars rasthagar fick anmärkningar.

Dränering innebär stora kostnader för verksamhetsinnehavaren/markägaren och man vill gärna hitta en annan lösning. Vidare är det svårt att tilldela mer mark för att upprätta fler rasthagar och därmed minska belastningen på marken i Stockholms kommun. Paddex kan användas i mindre rasthagar, men dess effekt beror på underlaget och i stora hagar eller hagar som ligger i reservat är det inte lämpligt. Att i förebyggande syfte underhålla de hagar man har är därmed viktigt. Detta bör diskuteras med respektive verksamhetsinnehavare som måste ansvara för den dagliga driften, trots att de inte själva äger marken.

Kommunikation om åtgärder för rasthagar bör finnas mellan idrottsförvaltningen och djurskyddsinspektören. Ett nytt datasystem är på gång för underhållsrutiner och då detta är färdigt är det lämpligt att upprätta en kontinuerlig kommunikation. Vid åtgärder såsom dränering i rasthagar är det viktigt att beakta de reservatsområden som berörs.

Det kan vara lämpligt att skilja på rastgårdar och rasthagar för att strukturera upp ett hållbart system för hästarnas utvistelse. De mindre rastgårdarna bör ses som en möjlighet för hästen att få komma ut i friska luften mer än att uppmuntras till rörelse. Dessa bör vara minst 100 m² per häst och vara preparerade med ett underlag som tål dålig väderlek och tramp från hovar. Om det finns möjlighet att göra dem större, med en sida om 30 meter, kan hästarna även galoppa något. Rasthagar bör ge en större möjlighet till sysselsättning samt ge hästarna möjlighet att röra sig mer fritt, äta gräs och annan växtlighet, utforska en omväxlande terräng samt söka skydd vid dåligt väder. Storleken på dessa hagar bör anpassas till antalet hästar så att gräset inte slits ned. Om växtligheten slits ned packas jorden av hästhovarna vilket resulterar i att det översta jordlagrets dränerande kapillärsystem förstörs och hagen riskerar att bli geggig. Hur stora hagar som behövs beror på flera faktorer såsom markbeskaffenhet och tjälens varaktighet. I allmänhet rör det sig om 0,1 till 0,5 ha per häst om växttäcknet skall bevaras någorlunda.

Eftersom det i regel blir för dyrt att preparera stora rasthagar med allvädersunderlag kan man förslagsvis lösa detta genom att kombinera preparerade rastgårdar i anslutning till rasthagar. Vid riklig nederbörd bör endast rastgårdarna användas.

Stallklimat och ventilation

God luftkvalitet i stallet är mycket viktigt. I flera stall var delar av ventilationen förtäckt vilket gör att den försämras. Troligtvis beror detta på okunskap om hur ventilationen i stallet fungerar. Genom att begära in ventilationsbeskrivningar får man utöver informationen om en tillfredsställande respektive otillfredsställande ventilationen förhoppningsvis en ökad kunskap hos verksamhetsinnehavaren. Vid behov av att gå vidare kan man begära in mätresultat för luften i stallet. Lämpligen koldioxid och/eller ammoniak beroende på vilka problem man misstänker.

Idrottsförvaltningen beställde efter mötet med miljöförvaltningen mätningar av ammoniak och koldioxid på den anläggning där ventilationen ansågs otillräcklig. Resultatet visade att ammoniakhalten inte överstiger de gränsvärden som finns för människor i kontorsmiljöer eller de värden som finns angivna för hästar. Koldioxidhalten bedömdes något förhöjd på morgonen då den översteg 1000 ppm vilket är det värde arbetsmiljöverket rekommenderar. För hästar gäller att 3000 ppm inte skall överstigas annat än tillfälligtvis. Rekommendationen var att en frånluftsfläkt skulle installeras.

Övergångsbestämmelser 2009/2010

Övergångsbestämmelserna kan ställa till svårigheter för hästhållningen i kommunen främst med avseende på kraven för uppbindning max 16 timmar samt utevistelse med möjlighet att röra sig fritt. Hos de anläggningar som idrottsförvaltningen sköter där kravet inte kan uppfyllas och åtgärder krävs måste verksamhetsinnehavaren själv avisera om behovet av ombyggnation till idrottsförvaltningen.

Av de anläggningar som idrottsförvaltningen ansvarar för är det generellt platsbrist med avseende på mark för rasthagar. De flesta av dessa stall har scheman för att alla hästarna skall få komma ut. Farsta Ridhus är den anläggning där bäst marktillgång finns.

Miljöförvaltningen genomförde under åren 2002 till 2005 ett projekt med inventering av möjligheterna till utevistelse för hästar som hålls i Stockholms stad. Inventeringen visade att majoriteten av stallarna belägna i Stockholms förorter kunde erbjuda sina hästar daglig utevistelse. För häststallar i innerstaden var möjligheterna till utevistelse mer varierade, från någon timme per dag eller varannan dag, till mer individanpassat. Två stall i innerstaden kunde inte alls erbjuda utevistelse till sina hästar då rasthagar saknades. Man drog slutsatsen att mer mark skulle behöva tilldelas stallarna för att förbättra möjligheten till utevistelse för hästarna samt att det är viktigt med bra rutiner för att effektivt utnyttja befintliga rasthagar och paddockar. Denna inventering visade att de flesta uppfyllde dåvarande krav på utevistelse. De krav som finns i övergångsbestämmelserna är betydligt hårdare, särskilt för de stall där spiltor används. Detta kommer att ytterligare öka behovet av en större marktillgång.

Slutsatser och förslag till åtgärder

Generellt är hästhållningen hos de inspekterade objekten god. Hästarna var i fin kondition och kravet på social kontakt uppfylls av alla anläggningar. För flera av de avvikelser som påvisats under inspektionerna såsom skaderisk, foderförvaring och vattentillgång räcker det troligtvis med att påtala dessa, diskutera dem och därmed göra verksamhetsinnehavaren uppmärksam.

2008-10-13

När det gäller avvikelser rörande ventilation och rasthagar kan det vara lämpligt att ställa krav på åtgärder såsom ventilationsbeskrivning och mätning av luft respektive dränering. På de flesta stall i Stockholms kommun äger verksamhetsinnehavaren inte anläggningen och kan därmed ha svårt att genomföra större underhållsåtgärder. Genom att ställa krav kan fastighetsägaren engageras. Samtidigt bör man kunna ställa krav på verksamhetsinnehavaren angående den dagliga skötseln av anläggningen. Ventilationen får inte täckas för och rasthagarna bör kontinuerligt underhållas genom bland annat mockning.

Vid inspektion av stallar med liten tillgång till mark för rasthagar, paddockar etcetera är det lämpligt att höra sig för om rutiner för utevistelse samt hästarnas möjlighet att dagligen röra sig fritt för att avgöra om de klarar kraven. I dagsläget är det flera av stallen som endast kan uppfylla kravet på att hästarna skall få röra sig fritt i alla gångarter genom att släppa hästarna i ridhuset. Ökad tilldelning av hagmark till stallarna är en åtgärd som skulle underlätta. Detta är dock svårt att genomföra då markbrist råder i kommunen. Samtidigt innebär ökad utevistelse en större arbetsinsats och det är inte säkert att alla stall, särskilt större anläggningar, skulle öka den dagliga utevistelsen för hästarna. Uppföljande inspektioner bör göras hos dem som idag inte uppfyller kraven i övergångsbestämmelserna.

Uppföljning av foderföretagsregistrering samt stämplat i pass för de hästar som inte skall gå till konsumtion bör utföras då Jordbruksverket fått ordning på sitt nya register.

Maria Ottosson

Projektledare

Referenser

- Bolmström C., 2005, Häst- en litteraturstudie om hästars beteendeböhov och förekommande störda beteenden, Djurskyddsmyndigheten
- Bäck, L., 2006, Projekttrapport- Möjlighet till utevistelse för hästar, Miljöförvaltningen Stockholm
- Djurskyddslagen (1988:534)
- Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om hästhållning (2007:6), L101
- Djurskyddsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om offentlig djurskyddskontroll (2007:2)
- Djurskyddsmyndighetens föreskrifter om kravet på tillstånd enligt 16 § djurskyddslagen (1988:534) för hållande m.m. av häst, hund, katt och övriga sällskapsdjur (DFS 2004:5)
- Djurskyddsmyndighetens föreskriftsmotiv 4/2007
- Du är foderföretagare –dessa regler gäller dig, 2006, Jordbruksverket
- Hästpass, 2007, Jordbruksverket
- Information om övergångsbestämmelser för hästhållning, 2008, Miljöförvaltningen Stockholms stad, Animalieanläggningar och djurskydd
- Kurdik, A., 2008, Svar till Miljöförvaltningen ang. förhållanden på Idrottsförvaltningens ridanläggningar, Diarienummer: 333/966/08
- Lillnor L., 2008, muntligt efter telefonkontakt med Kerstin Adamsson (Jordbruksverket)
- Paddex produktspecifikation, 2003, SSAB Merox, www.merox.se, besökt 080905
- Raabymagle, P. & Ladewig J., 2006, Lying behaviour in horses relation to box size, Journal of equine veterinary science (26) 1:11-17
- Tillsyn på hästar, stall och hagar -checklista med bedömningsgrunder, Miljösamverkan Stockholms Län, Projektgruppen, 2007
- Ventorp, M. & Michanek, P., 2001, Att bygga häststallar- en idéhandbok, Institutionen för Jordbrukets Biosystem och Teknologi, SLU, Alnarp